dr hab. Zdzisław ALEKSANDER, prof. AkAt
Akademia Ateneum w Gdańsku
Wydział Studiów Edukacyjnych

Gdańsk, 09.03.2023.

Recenzja rozprawy doktorskiej Marzeny Dobosz nt.: *Pozaszkolna edukacja regionalna w procesie kształtowania tożsamości regionalnej mieszkańców Mazur*

Być może zostanie to uznane za truizm, ale już na samym początku muszę wyrazić Autorce uznanie za podjęcie w swojej dysertacji w niewielkim stopniu dotąd zbadanego, a złożonego przecież, zagadnienia tożsamości regionalnej mieszkańców Mazur oraz edukacji regionalnej w tym regionie Kraju.

W pierwszej części rozprawy, tradycyjnie określanej jako teoretyczna [Rozdział 1 i jego podrozdziały], dostajemy wyczerpującą, pogłębioną wiedzę dobrze przygotowującej samą Autorkę i czytelnika do percepcji podjętych problemów badawczych.

I tak pierwszy podrozdział Rozdziału 1 to szerokie, interdyscyplinarne rozważania prezentujące koncepcje regionu i regionalizmu, podejmujące problematykę historyczno-polityczną, kulturową, społeczną [socjologiczną] ekonomiczną i in. Wiedza ta ma być podstawą do rozumienia zjawiska kształtowania tożsamości regionalnej.

Szczególnie ważny wydaje się tu aspekt kulturowy omawianego zagadnienia i omawianie cech regionu z pespektywy kulturowej [także etnicznej] z uwzględnieniem kryterium określonym jako kryterium podmiotowe. Wśród wymienionych z perspektywy kulturowej cech regionu takich jak: język, zwyczaje, folklor, wytwory kultury materialnej, wierzenia zabrakło szeroko rozumianej twórczości literackiej w języku wspólnoty regionalnej [w etnojęzyku], gdzie dzieła twórców regionalnych tłumaczone są na inne języki, a na język danej

wspólnoty regionalnej tłumaczone są dzieła literatury światowej. To ważny wyznacznik tożsamości regionalnej. Widoczny i znaczący np. na Kaszubach. Dodaję to drobne, szczegółowe uzupełnienie trochę na marginesie, bo przecież na s.22 wśród cech kulturowych wymienia się „wytwory kultury symbolicznej", ale wydaje mi się, że takie stwierdzenie jest zbyt ogóle.

Omawiany tu podrozdział jest dość rozbudowany, szeroko jest uwzględniona perspektywa historyczna regionalizmu Choć nie można nie docenić dużego wkładu pracy i erudycji Autorki, to wydaje się, że na potrzeby dalszych rozważań podejmowanych w recenzowanej dysertacji, wystarczyłoby przedstawienie kwestii „współczesnego regionalizmu".

Interesujący i bogaty w treści podrozdział 1.2., gdzie zaprezentowane zostały, na podstawie literatury przedmiotu, wybrane koncepcje tożsamości regionalnej, także wymagałby syntez. O tym, że Autorka doskonale potrafi sobie poradzić z takim problemem świadczy syntetyczne ujęcie referowanego zagadnienia w tab. 1 na s. 71-73, zawierającej porównanie koncepcji tożsamości regionalnej Jerzego Nikitorowicza, Piotra Starosty, Marka Szczepańskiego, Wojciecha Świątkiewicza, Jacka Wodza. Czytelnik otrzymuje tu klarownie przedstawiony zestaw zagadnień począwszy od teoretycznego ujęcia tożsamości regionalnej po czynniki kształtujące regionalną tożsamość. Nie neguję zasadności przyjęcia jako jednej z podstaw teoretycznych w dysertacji wymienionych wyżej koncepcji tożsamości regionalnej. Zbrakło jednak merytorycznego uzasadnienia dlaczego Autorka zdecydowała się na wybór koncepcji tych właśnie Autorów.

Podobny, godny podkreślenia, zabieg merytoryczny i redakcyjny polegający na syntetycznym ujęciu prezentowanego zagadnienia zastosowano w przypadku omawiania wybranych ujęć edukacji regionalnej [Podrozdział 1.3]. W tabeli 2 otrzymujemy charakterystykę pięciu koncepcji edukacji regionalnej z wyszczególnieniem jej założeń, istoty, celów i pedagogicznego wymiaru. Dobrze

się stało, że prezentując ujęcie Kazimierza Kossak-Główczewskiego Autorka zwróciła uwagę na dokonane przez tego Badacza rozgraniczenie - mającej emancypacyjno-krytyczny charakter - **edukacji regionalnej**, i adaptacyjnej w swych założeniach - **regionalizacji nauczania** jako różniących się odmian racjonalności edukacyjnej. Wydaje się to ważne dlatego, gdyż prowadzone w ostatnim czasie badania pokazują, że przedstawiciele instytucji oświatowych pod pojęciem edukacji regionalnej rozumieją to, co K. Kossak-Główczewski wieloaspektowo charakteryzuje jak regionalizację nauczania.

W tym miejscu od razu wskażę drobny błąd formalny. Na s. 79, na początku akapitu jest informacja, że referowany jest pogląd K. Kossak-Główczewskiego, ale w przypisie do tego parafrazowanego cytatu widnieje inny autor i jego dzieło. Zabrakło informacji, że jest to cytat z tzw. „ drugiej ręki".

Warto odnotować charakterystykę edukacji pozaszkolnej jako edukacji nieformalnej i pozaformalnej. Jest to zagadnienie stosunkowo słabo opisane na gruncie polskiej pedagogiki, interesujące głównie andragogów. W rozprawie zostało omówione wystarczająco dla rozumienia problematyki badawczej.

Rozdział teoretyczny kończy znacząca poznawczo dla polskiego czytelnika część poświęcona tożsamości regionalnej mieszkańców Mazur. Zagadnienie to zostało przedstawione także interdyscyplinarnie - w szerokim kontekście historycznym, socjologicznym, kulturoznawczym, politologicznym i in. Trudno tu nie docenić wkładu Badaczki w rozpoznanie i przybliżenie nam tego problemu.

Rozdział poświęcony podstawom teoretycznym i metodologicznym projektu badawczego rozpoczyna się od podrozdziału, w którym dość szczegółowo zostają zaprezentowane teorie i koncepcje stanowiące kontekst teoretyczny badań własnych. Badania te zostały przeprowadzone przy podejściu jakościowym w paradygmacie konstruktywistyczno-interpretatywnym, gdzie strategią badawczą były badania etnograficzne. Wybór podejścia i paradygmatu

badawczego oraz strategii badawczej należy uznać za właściwy, a uzasadnienie dokonanego przez Badaczkę wyboru za rzeczowe i przekonywujące.

Warto tu od razu dodać, że założenia teoretyczne badań są oparte na 4 teoriach/koncepcjach

- teorii kształtowania się tożsamości osobistej i społecznej Anny Izabeli Brzezińskiej

- teorii pogranicza i koncepcji pozaszkolnej edukacji regionalnej Jerzego Nikitorowicza

- teorii inkulturacji regionalnej Małgorzaty Suświłło.

-teoriach i koncepcjach Lwa Wygotskiego [w tym teorii społeczno-kulturowej].

Wskazanie tu tych teorii i koncepcji wydaje się konieczne, bowiem w ich kontekście prowadzona jest prezentacja, analiza i interpretacja uzyskanych danych empirycznych. Należy odnotować także odniesienia do -teorii konstruktywizmu społecznego H.R. Schaffera. Autorka akcentuje te aspekty poszczególnych koncepcji teoretycznych, które przygotowują czytelnika do percepcji części empirycznej rozprawy.

W przypadku badań jakościowych potencjał interpretacyjny wyników zależy od kompetencji merytorycznych badacza, rodzaju języka teorii z których korzysta by skutecznie prezentować i trafnie interpretować uzyskany materiał badawczy. Kompetencje merytoryczne Autorki recenzowanej dysertacji oceniam wysoko. Szczegółowo wyjaśnia jakie procedury podejmuje i opisuje szczegółowo wykonywane czynności. Od strony technicznej nie ma żadnych wątpliwości jak to robi i, że jest świadoma wykonywanych kroków. Czytelnik wyczerpujące informacje dotyczące metod gromadzenia i analizy danych empirycznych otrzymuje w rozdziałach 2.5., 2.6.

Cel, przedmiot badań oraz problemy badawcze zostały czytelnie określone w rozdziałach 2.2. i 2.3. Odpowiedzi na postawione główne i szczegółowe problemy badawcze otrzymaliśmy w poszczególnych podrozdziałach rozdziału 3.

Znaczące dla oceny procedury badawczej może być dość szczegółowe opisanie problemów związanych z doborem próby badawczej. Badaczka dokonała celowego doboru próby, decydując się na badanie metodą wywiadu przedstawicieli instytucji i organizacji prowadzących pozaszkolną edukację regionalną, osób prowadzących pozaszkolną edukację regionalną, oraz uczestników wydarzeń związanych z pozaszkolną edukacją regionalną.

Oprócz wywiadów, metodami gromadzenia danych była obserwacja uczestnicząca, badanie dokumentów, tekstów i materiałów wizualnych dotyczących działań związanych z pozaszkolną edukacją regionalną.

Prezentowanie metod analizy danych Badaczka zaczyna od opisu analizy deskryptywnej i analizy teoretycznej. Gdy weźmie się pod uwagę pierwszy z wymienionych rodzajów analizy, to należy podkreślić profesjonalną, wręcz skrupulatną transkrypcję wywiadów, co pozwala sądzić o rzetelności postępowania badawczego. Starania Badaczki o wysoką jakość badań przejawiają się poprzez zastosowanie triangulacji. Zastosowano dwa - spośród wymienionych przez Normana Denzina rodzajów triangulacji - triangulację danych [formalnych i nieformalnych] i triangulację metod. Pozwoliło to na uzupełnienie danych uzyskanych w wywiadach i w trakcie obserwacji o treści zawarte w dokumentach oraz na zbadanie trafności zakwalifikowanych do badań dokumentów. Poszerza to pole badawcze i podnosi w oczach czytelnika wiarygodność prezentowanych badań.

Analizy zebranego materiału badawczego są głębokie i szczegółowe. Poważnym ułatwieniem i przygotowaniem czytelnika do recepcji części empirycznej rozprawy będą zapewne tabele i matryca umożliwiające

syntetyczne ujęcie i porównywanie analizowanego materiału badawczego. Dlatego całość tych prac związanych z analizą oceniam bardzo wysoko.

Na pozytywną ocenę zasługuje język recenzowanej rozprawy- klarowny, bez semantycznych udziwnień. Osobisty styl narracji znacząco ułatwia percepcję dzieła o dużych walorach naukowych. Dobór oraz sposób wykorzystania tekstów źródłowych pokazują erudycję Autorki i Jej kompetencje interpretacyjne.

Jeśli chodzi o formalną stronę recenzowanej dysertacji: układ rozdziałów, język naukowy, bibliografię, umiejętność wskazywania i opisywania źródeł – poza jednym wskazanym wyżej przypadkiem - nie budzi ona zastrzeżeń.

Nieprawidłowości mogących mieć znaczenie w ocenie merytorycznej pracy nie spostrzegam. Drobne u wagi zasygnalizowane wyżej, wyrażone w trosce o jeszcze wyższą wartość merytoryczną i praktyczną przedstawionej mi do oceny rozprawy zostaną zapewne uwzględnione w czasie prac redakcyjnych nad monografią, bo przedstawiona do recenzji dysertacja na upublicznienie w postaci książki w pełni zasługuje. Jest to bowiem pogłębione, interdyscyplinarne studium, którego dominującą częścią jest projekt badawczy. Stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego. Dlatego uważam, że przedstawiona mi do recenzji rozprawa doktorska Pani mgr Marzeny Dobosz zasługuje na wyróżnienie.

Stwierdzam, że rozprawa Pani mgr Marzeny Dobosz spełnia wymagania stawiane w Ustawie Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018r.(Dz.U. z 2022r.poz.574 z późn. zm.) w związku z tym wnoszę o dopuszczenie Jej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Tomasz Aleksander